

ПРИЧЕ И. АНДРИЋА НА НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ
у преводу А. Шмауса

Права уметничка дела лебде у сталној фаталности. Као звезде. Могу та ~~да~~ врло дugo трајати у здравом и светлом стању, и могу потамнити због спољних катастрофа. Може једна напасна идеологија затамнити уметничко дело. Може неспособна или зла критика извитеопретату ~~дело~~ дело. Може неманан превод обезличити дело.

Књижевни случај у који гледамо сада, пун је лепоте и радости. Два су човека и два дела у тој књизи. Приче И. Андрића ~~проческе~~ мањом од турскога вакта, то је, сви знајмо, право и достојанство уметничко и умно дело. То ~~је~~ део наше класике, јер је тим причама један уметник испрвео ~~Босну~~ као тајну живота и духа. Кроз историју и народну традицију писац је симао до дубина божјих планова и одлукма над земљом Босном и њеном децом. Превод тих прича, из духа и пера А. Шмауса, такав је да може обрадовати и одушевити и уметника који је критичар и критичара који је уметник.

Како стоје та два наша даровита и учена писца према "турском" у напој књижевности? Чисто човечко говорећи, обојица воле "турско". Обојица одлично знају, и чине ~~ши~~ сваки у свом домену да и ми сви знајмо, да старе наше дувмане Турске треба у духовној области волети, јер нам у тој области платише доста за оно што у другом областима похараше. Обојица славно разумеју оно нешто тајно и поетско што је везало ~~Босну~~ за "турску," и везивало и друге покорене покрајине за "турску." Обојица би, или су са задовољством читали грчке ~~и~~ мемоаристе из доба над су Турим, после Карловачког мира предали Мореју Венецији. Морејци су говорили и писали: "вике војнимо Турске него хршибамо Венецијане. А ако као патроти треба да мразимо и једне и друге, вике мразимо Венецијане него Турске." Обојица ће, надамо се, пристати и наше мишљење: да је ~~Босна~~ турска пружила једно своје горко и црно, али ишак класично доба, у многоме слично онome које су проживели ~~шпанци~~ са Арабима. Робовало се телом и имањем, радило за господара као стока. Једно старо босанско писмо из турскога вакта изложи: Скрупко кораке и тегије као и золови. Али даровит народ је сисао душу ~~огледала~~ господара! И пришао кроз ту душу наговештаје чари уметничког Истока. Од Истока узео уметнички стил градњи, живота, мудроваша. Исток је био и оставе барјо царство религија и свакојаких ритуса, и зато и царство поезије и мудрости.

Г. Андрић, по рођењу Босанац, присно боећа онај

класични крст Босне који се зове турски вакат, и који је крст примио и он са
нагоном сећања и спутни из онога доба. Г. Шмаус је немац, славист по струци и
дубоком интересовању, који своју славистику негује главом, душом и живим животом у Србији кроз многе године. Он баш балкански и ~~турски~~ "турску" славистику проучава све шире и заузима све више. Он говори нашим језиком као ми,
путовања његова су ~~популарну~~ и по Истоку. Он зна юсну знањем научника и осећањем даровитог посматрача и писца. Он зна Турску знањем научника и живим искуством у Турској. У последње време кренуо је у језик и духу пустиња далеког Истока, одакле доједише први освајачи турски до ~~Балканског~~ Балкана и до Босне. Јојејдише, и донесоше Босни оно чудо од мука и поезије што тек у новија времена даје прерађене духовне плодове научне и уметничке. Донесоше и И. Андрићу немир душе и позив "турског" песника. Донесоше и А. Шмаусу немир душе и позив научника који приказује поезију и лепоту Истока.

7 Та два писца дадоше сад једну унужно и елегантно опремљену књигу, за што имају заслуга њих дваје, најртач повеза и издавачка кућа у Бечу која наставља добре традиције укуса некадашњег културног средине. На тврдој корици споља стоји само аутограм И. Андрића. На првом унутрашњем листу стоји само скроман наслов Мост на Јели. На другом унутрашњем листу је да човек нађе, стоји угаји горњу и надлују притељам врло ситан слог: да је превод са српско-хрватског језика спремио универзитетски лектор А. Шмаус. Слог је готица, стране носе умерене стубове текста, слова су размакнута и чиста, и у својој готској онтрини јасна као сигнали.

7 За писца ових редака, превод је нешто необично, нујно хазардно, што љебди између велике уметничке творевине и алсурда. Јер превод није у адекватности текста, него је у преобразовању дела. Адекватност се подразумева, и то је рад интелекта и технике извежбеног писца и темеаног знања два респективна језика. А питање: бити или не бити уметнички преобразовање дела, ствар је и нај даровитости и духа преводиочева, и ствар пребаџивања дела у другу егзистенцију за другу језику и писцу. Немачки текст, рецимо, Мост на Јели, и оригинални текст Моста на Јели, то су две егзистенције једног уметничког акта. У преводу Г. Шмауса ванредне су подударности стилске и синтаксичке. Али та подударност—мано је термин геометрички—није им близу геометричка подударност, има мејстричко јако очигледних дивергенција. Није та подударност наравно ни

фонетска, нити може бити и једним звуком или призвуком. Јер су језици што и крај чуда од различности и оригиналности. Ту је сад чвор. Сваки развијен и за уметност дорастао језик, то је сума музичких и стилских елемената из којих се граде симфоније без краја и конца. И на једну исту тему, без краја и конца. све књижевности и нису друго до свесте теме у симфонијама стила и звука без краја и конца. Стога, има могућности да се једно уметничко дело преведе на све развијене језике; и има могућности за вишег адекватних превода дела у једном језику. Остаје само, због скложених услова, да нема много могућности да се једно дело пренесе у други језик као уметничко преображање и нова егзистенција. Успелост превода дакле није у адекватној копији и трансестији, него у специфичном доживљају дела, које доживање уноси у трансестију живу и нову егзистенцију. Превод Г. Шмауса има лепу вредност стога што је Г. Шмаус имао способности за специфично немачко психолошко и уметничко проживањавање дела које је разграђивао и напово градио. Кроз адекватан превод он није казао буквальност Андрићева текста, него је, да се послужимо једном старом грчком фигуrom из мора истерао не само воде него и вихрове. Мора уметнички превод створити нову егзистенцију, јер тај текст иде у другу естетику очију и ушију, под друго поднебље укуса и духа. Треба с преводом постићи још једну уметничку транспозицију она што је једаред већ прошло кроз такву транспозицију, онда как је писац оригинална преобразовао своје мисли, искуства, знања и осећања.

У чему је суштина — да останемо при поменутом примеру — суштина тога навредног Моста на Јепи? Прво. Мост на Јепи је прича о босанском мосту, али је у суштини један поетски акт који из чистога сна изводи тачне и велике мисли. И дароватељ моста и градитељ моста, сенке су, иако су живи, и лук моста само се закачио за стене и хоће да одлети. Писац те чаре обично је све наслаге меса са причом, утикао све живе континуације, испустио последњу кап укусаривог сока, и оставио нам ~~све~~ тамане духовне жимице које све граде и носе, и лаке снове и тенке мостове. Друго. Мост на Јепи је око једног јединог реалног објекта велика романтика земље, воде, загонетног путовања људи, велика романтика ћутања на хришћански и на исламски начин. Треће. Мост на Јепи је симболика за последњу чисту исцеђеност од чечије плодне свести и амиџе, мудри васеленски мир ~~све~~, који гледа у дозрено дехо и у смрт делатеља. Мост на Јепи је метафизичка трагедија историске и творачке.

Све то што исписасмо као суштину уметничког дела, као оно што је у делу вечно и преображавајуће све језике и духе, све ~~све~~ има

4

специфично да доживи немац за немачки превод, француз за францускот, турчин за турски. / Ми се надамо да ће једнога дана Турчин за Турке преводити и. / А прића приче из турскога вакта. / У нашем случају, све оно текмо и сложено и суптилно у духу И. Андрића проживео је на специфичан начин један аутентичан Немац, и аутентично немачко талент умом и уметничким осећањем. Но пажљиво прочита мост на Ђепи у преводу Г. Шмауса, и зам добро немачки и познаје психу германску, осетиће са задовољством и узбуђењем успешност уметничке транспозиције, постављеност друге егзистенције дела. Избија један специфичан начин патетике над овим величанственим моментом кад везир микром прекрива своје дело, остварује је једно величанствено заборављање. Мир и заборав, ~~узвес~~ то је последњи танатски трепет андрићеве поезије. Имао што умируће срце потиснује још последње узбуде таласе крви, тако везир, дароватељ моста, са неколико потеза прециртава последњи знак имена свога, гроба и заслуге, брмне и последњи безлични траг по којем би га браћа његова Восанци помињали у току већова макар само као душу, благословом или помињу. Мир и заборав. Свржено са земљом, ~~се~~ људе, са земљом! Овај субхибни момент, који моћ и немоћ човекову слива у неми гест поезије, дат је и у немачком преводу егзистенцијално, остане и немачком читавцу резотирана у сржи живота.

Обрадићемо укратко — место многих — још један пример преводилачког задатка, пример друге врсте. Некадубље заинтересовани читалци прегледа превод кратке приче у шандану. Није ни ту био проблем да се адекватним реченицама и речима даде комика ситуације. Узгред рачено, и та смејана прича је много историска прича, и зато у њој није само комедија комичног него и драма комике. Имао је ~~важ~~ Г. Шмаус и ту да специфично доживи и спреми патетику једне драматичне комике, где је сунтица у том што неко из једнога реда ствари гледа лудо историско сукобљавање људи у неком друнчијем реду ствари. ~~Било~~ је то сукобљавање баш зато комично што би у другом реду ствари могло бити драматично. Г. Андрић је том причом дао неколико класичних сцена и за театар. Писац ових редова усуђује се поставити питање: да ли и Г. Андрић сам не би тек на сцени угледао све рефлексе и пројекције свога турског ћатице? Гоне се ~~п~~ кроз свађу и по соби огромни и тешки фратар Марко и мсти тањав Турчин фазло. Фратар је заборавио на манастирску префредену уједност, а Турчин ~~нат~~урско лукаво стрпење. Скачу ~~и~~ бесне пали су ногледа и ~~и~~ ударе по фратару. Дотле турски ћатица, који ~~важ~~ води неки запосник седи у буџи на прекрштеним ногама и посматра. Ако је био толико учен да је знао турски ~~и~~ једна у ћелији, један специфичан дуж сребрног Челенџера приче, јудаја

писати, ако је сигурно и посматрати. Успод развитланог хабита фратрова, и из међу раскречених бутине фазлових, посматрао је историју. Сцена је незаборавна, по вој, уосталом и по оној у апсу, аутор ће остати вазда присустан у историји политичкој као и у историји књижевној. Сцена та, ако се апстрактно сведе на план историске критике, драгоцене је симболична. Ћатица потсећа на неко парчевце, тукмичида који је такође чучас у буџаку и правим спасне амандае по историји своје земље. показао, на пример, како из периклејског реда ствари изгледа онај пелопонески рат који је у другом реду ствари изгубљен жалосно и комично, и како тај рат није значио само победу Спарте и пораз Атине него је значио пропаст једног света. Ћатица онај реанимира фратра и Фазлу, радује се можда из једног реда ствари фратрону поразу, или из другог реда ствари слути да оно бесно чепање меси глиб у којем се даве две стране доста у глибу и свака за себе. Комичну и патетичну страну ове сцене, као и оне у апсу, Џ. Шмаус је просто по-сркао, и дао је превод који местимично изазива оригинал на мегдан. Превод Р. Шмауса те приче може ући у сваку антологију узорних превода.

Zова књига је чиста радост у духовном свету. У њој је много садржано. У њој је Г. Андрић, крупни песник и мислилац. У њој је Г. Шмаус, оригинал писац са регистрима научним и уметничким. Њих двоје се узајамно за дували финим и драгим дугом. У заједници предали су светској књижевности једну велику вредност.

Милорад Садулич